

Tisztelt Vendégek! Kedves Megjelentek!

Négy debreceni hímzőkör bemutatkozásának vagyunk most tanúi a Debreceni Tímárház-Kézművesek Házában. Annak a 4 hímzőkörnek, melyek működésének a Debreceni Művelődési Központ különböző egységei adnak helyet, és segítik munkáját. A Tímárházban ez az első ilyen együttes bemutatójuk. Nagymúltú Szakkörökről van szó, olyan szakkörökről, melyek már számtalan díjat és elismerést szereztek szűkebb és tágabb környezetüknek. Alapítási éveik az 1980-as évek elején szinte az egymás utáni években következett be. Kettő közülük a Tímárházban helyet kapó Tiszta Forrás Hímzőkör és a Csapókerti Községi Ház Hímzőköre immár közelebb a 40. évéhez, 39 és 38 éve fogja össze a hagyományokon alapuló textilművességgel foglalkozni vágyó alkotókat, míg a Józsa Hímzőkör 37 a Homokkerti Községi Ház Díszítőművészeti Szakköre pedig 36 éves múltra tekint vissza.

Manapság nem sok olyan települést említhetünk országunkban, ahol egymás mellett ilyen szép számmal működne egy-egy alkotói műfaj, pl. a népi hímzés köré tömörülő szakköri csoportok, mint ahogyan azt itt Debrecenben tapasztaljuk, tapasztalhatjuk. És akkor még nem is említettem azokat a csoportokat, melyek a Debreceni Művelődési Központ fenntartásán kívül végzik munkáikat. Erre a tényre mindenképpen büszkének kell lennünk, hiszen mindez azt mutatja, hogy léteznek ezek a közösségek, van otthonuk, ahol összejöhetnek, ahol újabb és újabb ismereteket szerezhetnek, ahol tagjai tapasztalatot cserélhetnek, hasznos és kellemes órákat tölthetnek el együttesen szakkörvezetőik irányítása mellett.

Ezek a szakkörök fennállásuk óta már igen sok mindent megéltek, többféle átszervezésen estek át - ami többnyire a fenntartói és működtetői téren bekövetkezett változásokból eredeztethető -, nem egyszer új otthont is kellett találniuk, nevük is megváltozott. Ami azonban csodálatraméltó dolog, az az, hogy a megpróbáltatások és nehézségek ellenére folyamatosan működni tudtak, együtt tudtak maradni, köszönhetően annak az összetartó, kohéziós erőnek, mely a hagyományok, az elődök munkáinak tiszteletén alapul. Köszönhető a szakköri tagok olyan fokú elkötelezettségének népi kultúránk, a népi kézművesség és a népművészet iránt, ami példa lehet sok alkotói közösség számára. S természetesen köszönhető a szakkörök mindenkor vezetőinek, akik hasznos és célszerű, szisztematikusan felépített programjaikkal a legnehezebb helyzetekben is együtt tudták tartani szakköri tagjaikat, családias kis közösségüket.

Kedves Vendégek!

A négy szakkör munkáit bemutató tárlat megrendezése nem volt kis vállalkozás. Hiszen ezek az alkotói közösségek szinte kivétel nélkül a Kárpát-medence egész térségét felölelő hagyományos hímző kultúránk birtokában vannak, mindent megismertek, mindent készítettek. Az általuk már eddig elkészített hímzés anyagokból a szakkörök vezetőinek és a kiállítás rendezőjének úgy kellett válogatni, hogy a kiállításban a szakkörökre leginkább jellemző hímzések jelenjenek meg, azok a hímző kultúrák képviseljék munkáikat, melyek a legfőbb elismeréseket hozták meg számukra, s minden alkotó jelenjen meg munkájával. A kiállítás csak a hímzéseket sorakoztatja fel. Ezt azért fontos hangsúlyoznunk, mert az alkotók között nem egy olyannal találkozhatunk, akik több műfajban is alkotnak, pl. szőnek, vagy csipkét is készítenek. Itt most a csipkekészítés nem önálló alkotói területként, hanem a hímzést kiegészítve, pl. - szélcsipkeként - van csupán jelen.

A debreceni hímző alkotói közösségek tagjaira, - mint általában minden alkotói egyéniségre - elmondhatjuk, hogy mindazokkal a munkákkal, amik kezük alól kikerülnek, elsődlegesen önmaguk vágyait elevenítik meg, alkotói munkájuk elsődlegesen érzelmeik, gondolatviláguk tükrözője. Ezekkel az alkotásokkal tehát elsősorban önmaguknak igyekeznek megfelelni. De természetesen igyekeznek megfelelni azoknak a szakmai elvárásoknak is, melyeket a minősítések során a zsűri támaszt velük szemben. Hogy ezt milyen eredménnyel teszik, mutatja az a sok – sok A-B és ajándéktárgy minősítést szerzett munka, amivel valamennyien büszkélkedhetnek. Az elmúlt esztendőben a népi iparművészeti alkotások minősítési rendszere - törvényi módosítással - olyan újabb kategóriákat vezetett be modern alkotás címen, mely utat nyitott az újítási törekvéseknek, mely arra ösztönzi az alkotókat, hogy olyan újabb funkciójú tárgyakat készítsenek, olyan újszerű mintaelrendezéseket, vagy színhasználatokat alkalmazzanak, melyek mindjobban megfelelnek mai igényeinknek, a vásárlók elvárásainak. Ez a modern kategória, izgalmas, új feladat elé állította az alkotókat. A modern népi iparművészeti alkotások bevezetése ugyanakkor nem jelenti a teljes elszakadást a hagyományos népi kultúrától, a létrehozott, újszerű tervezésnél is mindenkor felismerhetően ott kell legyen az autentikus forrásanyag jellemzője, az a néhány karakterisztikus jegy, amittől az alkotás továbbra is a népi iparművészeti jellegét kapja. Ilyen újszerű törekvéseket a most itt bemutatott munkák is elénk tárnak.

Most pedig nézzük meg, mi mindent láthatunk az egyes szakkörök munkái között?

A Józsi Hímző szakkör kiállítási anyagában meghatározó kollektióként van jelen a debreceni kisbunda hímzés felhasználásának sok-sok variációja. Függygarnitúrán, terítőkön, kötényeken, kerek terítőkön a formához arányosan igazodó és megszerkesztett motívumkincs mellett megfigyelhetjük az alapanyag, a minta és a kísérő csipkedíszítmények tökéletes összhangját is. A Józsi hímző szakkör munkáinak egyik jellegzetességét és sajátosságát éppen az adja, hogy az alkotók rendkívüli érzékkel találják meg a hímzett textíliákhoz – alapanyagukhoz, hímzésmintáikhoz, színvilágukhoz stb. - tökéletesen illeszkedő szélcsipkéket és egyéb széleldolgozási technikákat. A legkülönbözőbb technikai kivittel – pl. varrással, vert-, horgolt-, kötött csipkével, rojtozásokkal stb. - készült széleldolgozások teszik ezeket a munkákat egyszerre egyedivé, különlegessé és rendkívül dekoratívvá is. Mindezeket a most itt bemutatásra kerülő textíliákon is nagyon jól megfigyelhetjük. Újszerű és modern a buzsáki hímzés mintaelosztása és visszafogott színvilága – fehér és nyers színű megjelenítése, de megcsodálhatjuk a hagyományost hűen követő kék-piros színárnyalatú, klasszikus buzsáki terítőt is. Rendkívül dekoratív és ugyancsak a modern kategória körét gazdagítja a fehérrel hímzett matyó függöngarnitúra is. A szakkör munkái közül nem hiányozhatnak a Zobor-vidéki, vagy a torockói hímzések sem, melyek felfedezésében, országos megismertetésében és újraélesztésében felbecsülhetetlen szerepe van a józsi szakkör tagjainak is. Külön figyelmükbe ajánlanám a torockói női ingek kezelő és vállmintáinak lakástextíliákon való, korszerű tovább alkalmazását. Ez a hímzés eredendően igen tömör kompozícióban piros és kék színnel szerepel a fehér vászon alapú ingek díszítményeként. A szakkör tehetséges tagjai ezeket a hímzéseket elemeire bontották, a minták egyes alkotórészeit kiemelve a textíliák funkciójához és formájához igazodóan újabb- és újabb mintakompozíciókat terveztek meg úgy, hogy megőrizték a torockói minta karakterét, jellegzetes öltéstechnikáját, ugyanakkor színvilágát mai lakáskultúráinkhoz igazodóan változtatták.

A Homokkerti Közösségi Ház Díszítőművészeti Szakköre alkotásai között elsőként a magyar hímző kultúránk egyedülálló képviselőjeként a tardi főkötőminta díszítménye jelenik meg függöngarnitúrán, párnán, futón és terítőn, bordó színárnyalatban. A hímzés egyedisége

abban áll, hogy a mintát a negatív foltkép és a sötét kivarrott felületek kontrasztja adja, sajátos a tardi háló néven ismertté vált öltéstechnikája is, huroksorokból álló hálós szövetet alkot a hímzés. Arra lehet kiváló példa, hogy az egyszerű mintakincset is milyen sokféle formában és variációban lehet megkomponálni, s mennyire helye lehet ezeknek a munkáknak is mai lakáskultúránkban. A gyapjúhímzések köréből az egyik legnagyobb alföldi központ, a XVIII. századból eredeztethető kunsági szőr és gyapjúhímzés sajátos, árnyalt színekkel dolgozó hímzésvariációi vannak jelen párnákon, terítőkön, futókon. A hímzés szépségét és nehézségét az adja, hogy rendkívül sok színnel dolgoznak, de ezeknek a színeknek a kiváló összeválogatása, egymás mellé rendelése egy tökéletes színharmoniót, összhangot eredményez. A kézbevaló táskák ennek a hímző kultúrának a modern továbbvitelére lehet kiváló példa. Külön felhívnom a figyelmet a hímzések mértéktartó széleldolgozására. Mind a tardi, mind a kunsági hímzések esetében alkotóik egyszerű szegéssel dolgozták el a munkák szélét érezvén azt, hogy az erőteljes hímzések mellett már nincs szükség semmiféle más szél díszítményre. A szakkör gyapjúhímzéses párnakollekciója az ismert hímző központok jellegzetes mintakincseit tárja elénk. A szálszámolásos hímzéstechnikával készült munkák díszítménye a szőttesek mintáival rokoníthatók. Nem véletlenül, hiszen mindkettő kivitelezése ugyanazon technikán alapul. Ezeknek a hímzéseknek ugyanakkor szeretném kiemelni a változatos szélmintáit is, melyek egyedivé és egyben sajátossá is teszik ezeket a munkákat. Technikai bravúrnak számítanak a hövelyi pókos hímzéssel készült terítők a pókok megformálásának sokféle lehetőségét is felsorakoztatva, különleges a csornai fémszállal díszített kendőminták hímzés és a kevésbé ismert debreceni fehérhímzéses terítőgarnitúra is. Új stílust jelenít meg a gépi hímzést is alkalmazó, színes kalocsai hímzés riselt technikája és harmonikus színösszeállítás nem véletlenül vált nemzetközileg is ismertté magyar hímzés hagyományunk köréből. Ezt a hímzésanyagot egy komplett öltözéken is megcsodálhatjuk a kiállításban.

A Tiszta Forrás Hímző szakkör bemutatója elsősorban a térségünkben, szűkebb pátriánkban egykoron élt hímzőkultúrákat jeleníti meg. Mindenek előtt a furtai és a komádi vászonhímzéseket, melyek országos népszerűsítése csaknem összeforrt a szakkör nevével. Ha a két hímző kultúrát tüzetesebben megismerjük, nyomban nyilvánvalóvá válik, hogy két különböző hímzés-stílust képviselnek. Míg a komádiban megőrződött vaskos, kendervászon alapon megjelenített és ugyancsak kendervászon fonállal hímzett lánc- és lapos öltéses hímzés egy korábbi, klasszikus szerkesztési módot és egy nemesen egyszerű, visszafogott díszítményvilágot őrzött meg, addig a furtai hímzés a XIX. század végi, XX. század eleji, kissé már naturalisztikus virágornamensek megjelenítésével az újabb hímző stílus képviselője. A viselethímzéseken ránk maradt furtai díszítmények legszebb változatait kétségtelenül a férfiak jegyajándékba kapott kötényei és jegykendői őrzik. A helyi hímző kultúránk jóval színesebb változatai érhetők tetten a szűrűhímzéseken, melyet itt most a böszörményi és debreceni gyapjúhímzések képviselnek sajátos színvilágukkal. A szakkör neve elválaszthatatlan több felvidéki hímzés népszerűsítésétől, átörökítésétől is. Mint ahogyan a Józsaiknak, úgy nekik is felbecsülhetetlen az érdemük a Zobor-vidéki hímzések továbbélésében. Ezt bizonyítandó, a hímzés legkülönbözőbb színösszeállításban – olajzöld, piros, kék – változatokban tárul elénk rendkívül mívés kivitelben. Kissé szokatlan színvilágot közvetítenek a szabadrajzolatú, ugyancsak felvidékről származó csicsmányi és trencsényi hímzések, köszönhetően a nemzetiségi együttélésének ebben a térségben. Kárpát-medencei hímző kultúránk rendkívüli sokrétűségét és gazdagságát egyaránt tükrözi az egymás mellé állított rábaközi színes hímzésű párna és az aradi fehérhímzéses párna is. Mindkét hímzés rendkívül korai, XVIII. századi állapotokat tükröz. De míg a rábaközi egy tökéletesen megszerkesztett, egy tőből kinövő kompozíció, a reneszánsz kor elemeit magán viselő díszítmény, addig az aradi felnagyított geometrikus elemei már-már antropomorf

jelleget öltöttek. Az úrhímzés újszerű és modern alkalmazását ajánlom még figyelmükbe a fémszállal hímzett gyertyatartó és szalvétatartók megkomponálása esetében.

A Csapókerti Hímző szakkör munkáit nézve rögtön szembeötlő, hogy a szakkör tagjai szinte utolérhetetlenek a rendkívüli technikai felkészültséget és igényességet követelő úri hímzések és a vagdalásos technikájú hímzések elkészítésében. Lehet-e még elegánsabb, dekoratívabb és korszerűbb textíliákat elképzelni annál, mint amit az archaikus matyó lepedővég mintából kiindulva, leheletfinom patyolat alapra terveztek meg és kiviteleztek a szakkör tagjai? Egészen újszerű és modern megfogalmazást tükröz a zöld színnel varrt kalotaszegi vagdalásos díszítmény is. Ennek a vagdalásos technikának egy másfajta, figurális elemekkel gazdagított változatát tükrözik a rábaközi és a nyugat-dunántúli, nyers-fehér színállású, tökéletes mintakompozíciójú, lenalapú vagdalásos hímzések. A sokféle öltéstechnikát felsorakoztató, gyakran fémszállal is kontúrozott úrihímzéses terítők méltóságteljes díszítményeikkel és kivitelükkel egyaránt méltók arra, hogy egyházi miliőben, vagy az ünnepnapok lakástextílijei között helyet kapjanak. A Csapókerti Szakkör munkái között is találunk Zobor-vidéki hímzéseket. Ha ezeket a díszítményeket összehasonlítjuk a már korábban látottakkal, azt tapasztaljuk, hogy mennyire más hatást tudtak elérni azáltal, hogy a vagdalásos mintát helyezik középpontba, nem pedig a szálszámolásos hímzémintát, ezáltal jóval lazább díszítményt érnek el a textíliákon. Rendkívül ötletes a színes sárközi minták mintás damaszt alapra való helyezése, a damaszt mintázatát mintegy a díszítménybe beépítve korszerű és elegáns is egyben. A szakkör párnakollekciója között bordó baranyai keresztzemes hímzésű minta, rábaközi madaras díszítmény, torockói párna és jászsági szűcsminta egyaránt megtekinthető.

Kedves Vendégek!

Nem túlzás az a megállapítás, amit a kiállítás előzeteseként olvashatunk, nevezetesen az, hogy a most itt bemutatkozó négy szakköri csoport „alkotógárdájának munkái képviselik ma Debrecen városának legkiemelkedőbb szakmai színvonalú népi hímzéskultúráját”.

Köszönhető mindez annak a több évtizedes szakmai munkának, amit már maguk mögött tudhatnak, köszönhető egykori és jelenlegi felkészült és szakképzett vezetőiknek, akik közül most csupán a jelenlegiek nevét had említsem meg: Báthoriné Gém Eszternek, Göncziné Tóth Arankának, Molnár Tibornének és Tarsoly Andornének. Köszönhető azoknak a szakkörvezetőknek, akik egymás mellett, egymást segítve és gyakran egymást kiegészítve végzik önzetlen munkájukat összefogva a mintegy kilencven főt számláló alkotói közösséget.

Köszönet illeti ezért a munkáért valamennyiőjüket s kívánjuk, hogy a korábbihoz hasonló tetterővel és energiával folytassák munkájukat, hasznos és értelmes programot adva Debrecen és vonzáskörzete hímzést szerető és hímzést követő alkotóinak. Valamennyi szakköri tagnak alkotó munkájához kívánunk nagyon jó egészséget, újabb és újabb szakmai elismeréseket és eredményeket.

Kérem fogadják kiállításukat, bemutatkozásukat szeretettel!

Debrecen, 2014. március 21-én.

Dr. V. Szathmári Ibolya
néprajzkutató